Een Ja-zegger worden.

Bestaansbevestiging en levensbeaming in geestelijke verzorging.

Marjo van Bergen

Humanistische geestelijke verzorging houdt zich bezig met de menselijke existentie, met existentiële ontwikkeling en met de daarbij behorende vragen. Hoe ziet deze geestelijke verzorging er in de praktijk uit? Aan de hand van haar werk in detentiecentra voor vreemdelingenbewaring beschrijft de auteur twee ontwikkelingen op dat existentiële niveau die zij bij haar cliënten meemaakt: bestaansbevestiging en levensbeaming. Haar verhalen laten zien hoe mensen contact kunnen krijgen met hun eigen bestaan, en van daaruit 'ja' zeggen tegen hun eigen leven.

Besef van bestaan

Schlieszlich möchte ich nur noch ein Ja-sager werden.

Friedrich Nietzsche[1]

In mijn eerste baan als geestelijk verzorger, toen nog in de zorg, ontmoette ik Marianne, een vrouw van rond de 30. Marianne had na een auto-ongeluk langdurig in coma gelegen. Ze was daar weliswaar weer uit ontwaakt, maar moest sindsdien bijna de gehele controle over haar lichaam missen. Opgekruld lag ze in bed of hing ze in haar rolstoel. Ze communiceerde met één vinger, waarmee ze ja en nee kon laten zien. Onze eerste ontmoetingen waren voor mij heel spannend. Zou het me lukken contact te maken? In eerste instantie was ik gefixeerd op die ene vinger. Ik zei iets, stelde een gesloten vraag – te beantwoorden met ja of nee – en probeerde dan te onderscheiden of er iets bewoog. Ik had geen idee hoelang ik moest wachten voor ik antwoord kon krijgen en was regelmatig verward over waar haar vingerbeweging op sloeg. Zo worstelde ik me door een paar 'gesprekken' heen. Soms ineens maakte ze een hard en ongecontroleerd lachgeluid, en dan wist ik dat ik een gevoelige snaar geraakt had. Toen ik op een morgen weer bij haar zat, liet ik iets vallen. Ik bukte me, voor haar rolstoel, en keek even omhoog naar haar gezicht. Op dat moment zag ik dat haar ogen ietsje openstonden. We vingen elkaars blik. Ik verstarde, het was alsof de bliksem insloeg … contact! We hielden elkaars blik vast, vonken sloegen over en weer. De tranen schoten me in mijn ogen, ik hield haar blik vast en zei spontaan: 'Wooow…!' en zij lachte haar ongecontroleerde lach.

---

1 Geciteerd in Duijntjer, 2002, p. 35

Dat was het moment waarop ik haar voor het eerst echt zag. Natuurlijk had ik haar daarvoor ook al gezien, maar nu zag ik niet haar vinger, haar lichaam, de apparatuur. Ik zag háár.

Aan deze ervaring moest ik denken toen ik *The Discovery of Being* van Rollo May[2] las, een prachtig boekje waarin May stil staat bij *Being*, het menselijk bestaan zelf. May beschrijft hoe hij als therapeut van alles kan weten over de persoon die tegenover hem zit, zijn drijfveren, instincten, gedrag, zijn levensverhaal. Dan, zegt hij, heb je alles, behalve *Being*: '*Being is that which remains.*'[3] Als het goed is komt elke begeleider dat steeds opnieuw tegen in zijn cliënten: '*But when the patient himself steps in, we often have a sudden, sometimes powerful, experience of here is a new person (...).*'[4] May beschrijft dit als een verrassende ervaring, die je meer overkomt dan dat je erop aanstuurt, van een heel ander niveau dan alle andere informatie die we over iemand kunnen vergaren. Vanaf dit moment gaat het om een actuele, levende persoon. Een ervaring zoals die mij overkwam met Marianne, extra krachtig wellicht omdat zoveel vanzelfsprekende manieren om de ander te zien bij haar afgesloten leken te zijn. Voor mij als beginnend geestelijk verzorger was deze ervaring daarom ook zo belangrijk, omdat het me met een schok bewust maakte, dat dit het niveau is waarin ik wil dat mijn begeleidingscontact geënt is. Hier gaat het om in geestelijke verzorging, dat we elkaar op dit niveau van het bestaan zelf, op existentieel niveau, kunnen ontmoeten. Elke geestelijke ontwikkeling begint hier. Maar dat niet alleen. Elk betekenisvol contact begint hier. Het is op deze manier, dat ik het contact met mijn cliënten wil aangaan.

In dit artikel wil ik laten zien hoe ik in de praktijk van het geestelijke begeleiding werk aan het besef van het bestaan en de daarmee verbonden vragen. Maar eerst maak ik nog enkele opmerkingen over May's concept *Being* en de implicaties ervan voor het geestelijk werk.
Mijn eerste opmerking betreft de bewustwording van het eigen bestaan, een belangrijke ervaring. May beschrijft een casus over een cliënte bij wie dit bewustzijn van het eigen bestaan plotsklaps doordringt. 'Ik ben'. Niet 'ik ben dit-of-dat of die-en-die', nee, eenvoudigweg 'ik ben'. May noemt dit de '*I am experience*'.[5] May's cliënte is al volwassen, als dit haar overkomt. Voor veel mensen komt dit besef veel eerder. Dolph Kohnstamm[6] beschrijft bijvoorbeeld de herinneringen van volwassenen aan het moment dat dit besef als kind tot hen doordrong. Beide auteurs maken duidelijk onderscheid tussen het ego of de

[2] May, Rollo. *The Discovery of Being*. New York / London, W.W. Norton & Company. 1994, oorspronkelijke uitgave 1983.
[3] May, 1994, p. 96
[4] Idem p. 92
[5] Idem p 98-100
[6] Kohnstamm, Dolph. *Ik ben ik. De ontdekking van het zelf*. Amsterdam: De Bezige Bij, 2002.

persoonlijkheid enerzijds, en het bestaan, het zelf anderzijds, dat aan de ontwikkeling van het ego of de persoonlijkheid vooraf gaat. May stelt nadrukkelijk dat een dergelijke ervaring weliswaar belangrijk is, maar eigenlijk niet meer dan een mogelijkheidsvoorwaarde voor een daarop volgend proces. Over dit proces gaat mijn tweede opmerking.

Being is voor May geen zelfstandig naamwoord maar een werkwoord. Het is een potentie, die we met ons mee dragen. Dezelfde potentie die het eikeltje een eik doet worden, werkt ook in ons. *Being* – zijn – is ook *becoming* – worden –, een proces.[7] May maakt onderscheid tussen alles wat ons als mens kan overkomen, en ons bestaan op zich. Dat onderscheid is belangrijk. Omdat er altijd het onderliggende bestaan is, kunnen we nooit samenvallen met of gedetermineerd worden door wat ons als mens overkomt. Er blijft ruimte om ons bewust te worden van ons naakte bestaan, waardoor wij ons kunnen verhouden tot datgene wat ons overkomt, en de persoon die we in de loop van al die ervaringen geworden zijn. In die ruimte, hoe klein ook, zetelt onze vrijheid, daar start ons kiezen en de mogelijkheid om verantwoordelijkheid te nemen voor ons leven. Van daaruit kunnen we ons eigen leven onderzoeken en de ruimte vinden om er vorm aan te gaan geven. Het is dit proces dat ook vaak centraal staat in geestelijke verzorging.

Ten derde laat May er geen twijfel over bestaan dat het proces ook risicovol en uitermate pijnlijk kan zijn. Wanneer we beseffen wat het betekent om te bestaan, beseffen we noodzakelijkerwijs ook wat het betekent om niet te bestaan. May beschrijft dit in twee vormen. De eerste is het gegeven van de eindigheid van ons bestaan door onze dood, een gegeven waar we ons toe moeten verhouden. De tweede vorm is die van de mogelijkheid zich te keren tegen het eigen bestaan, door suïcide. Juist in de pijnlijke fasen van het proces van opnemen van het eigen leven ligt dat voor de hand. Het zijn niet voor niets vaak die momenten waarop mensen de steun van een geestelijk verzorger inroepen. Hier gaat het daadwerkelijk om de vraag naar het eigen leven, naar het eigen bestaan. Het onder ogen zien van de dood, in beide vormen, kan er echter tevens voor zorgen dat het eigen leven echter en meer absoluut beleefd wordt. Ook dat is iets dat met geestelijk verzorgers gedeeld wordt.

Tot zover deze korte beschouwing over het besef van het eigen bestaan en de consequenties ervan. In het navolgende beschrijf ik twee antwoorden van mensen op dat besef: bestaansbevestiging (contact maken met het eigen bestaan) en levensbeaming (het ontwikkelen van een maximale ontvankelijkheid voor wat zich voordoet). Ik put daartoe uit (geanonimiseerde) casuïstiek uit mijn werk in detentiecentra voor vreemdelingenbewaring. Zo'n centrum is een

[7] May, 1994, p. 97

harde, onvriendelijke omgeving, waar mensen over het algemeen beurtelings woedend en wanhopig zijn over hun leven. Zich verhouden tot de pijnlijke en eenzame kanten van dat leven is een enorme klus. Van de worsteling die hiermee gepaard gaat ben ik dagelijks getuige. Het lijkt bijna onmogelijk voor de mensen die het betreft om zich positief tot dit leven en alles wat zich daarin voordoet te verhouden. In het werk met de gedetineerde vreemdelingen breekt desondanks zo nu en dan een optimistisch levensgevoel zich een weg dwars door de narigheid heen. Daarover gaan de volgende verhalen.

Bestaansbevestiging

Ik geloof
Dat ik geen groter geschenk kan ontvangen
Dan door de ander
Te worden gezien,
Te worden gehoord,
Te worden begrepen en aangeraakt

Virginia Satir

Marek kun je niet over het hoofd zien. Zijn asblonde haar springt eruit tussen al die verschillende tinten donker van de andere mensen op de afdeling. Hij komt uit een van de oude Sovjetrepublieken en is al een hele tijd in Nederland. Hij spreekt goed Nederlands, met een licht Oost-Europees accent. Dat is niet het enige waarin hij opvalt. Marek is druk, levendig, één brok energie. Alles aan hem beweegt. Als ik hem aankijk zie ik zijn pupillen flitsen, hij kijkt overal naartoe, alle kanten op, ook naar mij. Als hij met me spreekt weet iedereen dat, want bij hem staat de volumeknop altijd op max. Als ik tijdens de recreatie-uurtjes op de afdeling aan tafel zit, komt hij bij me zitten, maar nooit lang. Hij moet altijd weer opspringen, elke keer als er iets gebeurt dat hem afleidt. Hij doet ook mee aan mijn gespreksgroep en ook daar gaat het zo: hij rent rondjes om de tafel, terwijl hij heel hulpvaardig nieuwe thee zet, geeft zijn commentaar – overigens altijd positief – op luide toon, iedereen overstemmend, en weet altijd een eigen draai aan het onderwerp te geven. Als hij er is, is het lastig om het gesprek in goede banen te leiden. Hij ademt onrust, hij brengt onrust, hij IS onrust.

Natuurlijk komt hij in de problemen in het detentiecentrum. Als er iets gaande is, een ruzietje of zo, dan staat hij er onmiddellijk tussen te schreeuwen. Als er iets gebeurt waarin hij tegen de grenzen van het systeem aanbotst, dan ontbrandt hij, ook of juist tegen de bewaarders, in een gedreven uitleg over waarom dat niet zo zou moeten zijn. Hij kan niet onthouden dat hij

alleen in zijn cel mag roken, hij is altijd te laat bij het insluiten, en nooit op tijd klaar om naar beneden te gaan voor sport of crea.

Tijdens een gespreksgroep draai ik een CD van een zangeres ,die hij kent uit een vorig leven. Ze heeft een heldere stem, waarmee ze eenvoudige en rustige ballads zingt. Hij is er meteen wildenthousiast over. Ik ben wat verbaasd, dat juist hij voor juist deze muziek valt. Het intrigeert me ook. Ik leen hem de CD uit. Als ik hem later weer tegenkom, op de afdeling, hebben we het erover. Hij vertelt me dat hij de CD 's avonds draait, voor hij gaat slapen, om zichzelf tot rust te brengen. Hij geniet daarvan, van dat rustige einde van de dag. Alsof hij dan eindelijk tot zichzelf komt.

Op een dag heeft hij het te bont gemaakt. Hij krijgt een maatregel, moet 2 dagen alleen in zijn cel blijven en mag niet meedoen met het dagprogramma. Als ik het hoor verbaast het me niets. Die jongen met zijn onrust, dat moest gewoon fout gaan. Ik zoek hem op in zijn cel. Hij is erg blij me te zien. Nu zijn er minder prikkels, samen in die cel. Hij zit gewoon aan zijn tafel, ik ook. Veel meer ruimte is er ook niet. Ik demp bewust mijn stem, blijf heel rustig. We spreken over de maatregel, over de eenzame opsluiting, over hoe dat is. Hij zegt dat hij het eigenlijk ook wel prettig vindt. Dat het soms zo moeilijk is om je niet op te laten fokken daarbuiten op de vloer.

Voor het eerst lukt het ons tot een wat langer rustig contact te komen. Voor mij is dat het moment om iets terug te geven van die vreemde combinatie die ik in hem zie. Zijn enorme impulsiviteit, die hem in de problemen brengt, hoe hij beweegt en zijn stem gebruikt, op elk klein dingetje opveert en erop afspringt! We moeten erom lachen. Maar dan ga ik verder, over hoe ik daar doorheen de gevoelige, warme man die hij ook is, kan waarnemen. De man die houdt van schoonheid, zuiverheid, diepgang en contact. Ik vertel hem dat ik me zo kan voorstellen dat die twee elkaar ook flink in de weg kunnen zitten. Dat het zo moeilijk moet zijn voor hem, om aan die gevoelige kant, die veel meer zijn kern raakt, voldoende toe te komen, met al die onrust in zijn lijf. Nu verstilt hij helemaal. Hij kijkt me aan. 'Marjo', zegt hij tegen me, 'jij kent mij echt hè? Hoe kan dat, dat jij dat allemaal gezien hebt? Dat is zo, dat ben ik, zo is het …'. Hij lijkt intens geraakt, ik kan het zien in zijn ogen, die nu wel rustig op me gericht zijn. Het is een belangrijk moment en we laten het nog even voortduren.

Verder hoeft er nu niet veel meer gezegd te worden. In een rustig tempo sluiten we het gesprek af. Als de bewaker terugkomt en de deur opendoet is hij weer helemaal zijn oude onrustige zelf, hij springt naar de deur toe, waar zijn maten van de afdeling ook achter staan te dringen en maakt meteen van de gelegenheid gebruik om even wat naar hen te roepen en een paar jongens snel een hand te geven. Ik schuif langs hem heen naar buiten en zie, dat hij zich

ineens realiseert wat hij doet en hoe hij het doet. Hij kijkt me aan en we schieten allebei in de lach.
Daarna komt hij elke keer als ik op de afdeling kom even bij me aan. Hij legt aan iedereen, die het wil horen, uit hoe goed ik hem ken en hoe veel ik van hem gezien heb en hoe belangrijk dat was. Elke keer als we contact hebben is er weer even die flits van herkenning op zijn gezicht: 'jij, jij hebt mij gezien, wie ik ben, wie ik écht ben…'. Uiteindelijk wordt hij overgeplaatst naar een andere inrichting. Van mijn collega daar hoor ik dat het hem goed gaat. Ze is wat verbaasd over mijn verhaal over zijn impulsiviteit. Ja, natuurlijk, hij is wat druk, maar hij heeft het goed in de hand. Overigens komt hij in bijna elk contact even terug op dat gesprek met mij. 'Marjo', zegt zij tegen mij, 'je hebt geen idee hoe hem dat geraakt heeft. Volgens mij werkt het nog steeds door'.

Bij Marek viel het kwartje in ons gesprek: 'dit ben ik!' Of misschien meer: 'ik ben ik.' Hij nam in mijn woorden, in dat ogenblik, zichzelf waar. Even stapte hij uit de huls van zijn persoonlijkheid, zijn gedrag, en keek naar zichzelf. En via mijn ogen realiseerde hij zich dat hij er is, voorafgaand aan of dieper dan dat gedrag. Dat er meer is dan dat. Bestaan. Het diepere, minder zichtbare deel van zijn bestaan toonde zich.
Het eigen bestaan voelen, er contact mee maken, het waarnemen gebeurt vaker. Meestal ervaren we dat als we alleen zijn. Zowel May als Kohnstamm benadrukken dit alleen-zijn, dat een bepaalde mate van verinnerlijking met zich meebrengt, waardoor het besef ervan door kan breken. Ons bestaan wordt op een bepaalde manier ook gekenmerkt door eenzaamheid. Hier, waar we ons eigen bestaan voelen, is tevens daar waar we het meest alleen zijn. Voor Marek gebeurde het echter niet in die eenzaamheid, maar in de ontmoeting met een ander. Als geestelijk verzorger vertegenwoordig ik hier de mensenwereld. Ik kijk en zie hem. En ik weet hem dat zo te laten zien, dat hij ook zichzelf ziet en gezien weet. Daarin gebeurt nog iets extra's: het is niet alleen dat hij beseft: ik ben ik! Hij en ik voegen eraan toe: en dat is OK. Hij voelt zich geaccepteerd en bevestigd in zijn bestaan, welke vorm dat ook aanneemt.

Wat hier gebeurt noem ik bestaansbevestiging. Niet alleen van mij naar hem toe: 'jij bestaat voor mij, ik kan jou zien', maar ook en temeer van hemzelf naar zichzelf toe: 'ik besta, ik neem mijzelf waar, ik ben ik'. Zo'n moment is niet maakbaar. Het ontstaat deels toevallig. Maar de geestelijk verzorger kan er wel de voorwaarden voor creëren.

Levensbeaming

Ik weet niet wie - of wat - de vraag stelde.
Ik weet niet wanneer zij gesteld werd.
Ik herinner me niet dat ik antwoordde.
Maar eens zei ik ja tegen iemand of iets.

Dag Hammarskjold[8]

Daoud is een jonge man, een jongen bijna nog, van nauwelijks 20 jaar. Als kind is hij uit een oorlogsgebied naar Nederland gekomen, een zogenaamde AMA: alleenstaande minderjarige asielzoeker. Hij kwam niet voor niets alleen. Hij was een baby toen zijn ouders hem meegaven aan familieleden. Het dorp waar hij opgroeide bestaat niet meer. Hij is als kind van hand tot hand gegaan, in steeds wijdere cirkels van familie en bekenden. Naarmate de familierelatie losser werd, moest hij harder werken en werd er minder voor hem gezorgd. In zijn vroege puberteit liep hij weg en werd een tijdlang kindsoldaat. Later zorgde hij op allerlei manieren voor zichzelf in de enorme uitgestrektheid van een vluchtelingenkamp. Na zijn komst naar Nederland woonde hij een tijdje in een opvangcentrum voor AMA's. Het waren prettige jaren, hij leerde Nederlands en ging naar school. Er waren vrienden, rust en veiligheid. Maar dat is nu afgelopen. Net als veel anderen, die als minderjarige naar Nederland gekomen zijn, is hij op zijn 18e verjaardag illegaal geworden en op straat terecht gekomen. Hij leek zich in eerste instantie redelijk te kunnen redden, met vrienden en wat zwarte klussen, tot hij opgepakt werd. Nu wacht hij in het detentiecentrum af of onze regering in staat is hem uit te zetten. De andere optie is, dat hij op straat belandt en daar zijn illegale bestaan voort zal moeten zetten.

In een van onze eerste contacten vertelt Daoud me dat hij geregeld worstelt met de gedachte dat het beter zou zijn als hij dood was. Hij vecht daartegen, maar onontkoombaar komt die gedachte steeds weer terug. We spreken elkaar regelmatig in de tijd dat hij vastzit. Een centraal thema dat hij steeds opnieuw aansnijdt is 'lijden'. Waarom, waarom ik, hoe lang nog, zal het ooit eindigen, voor anderen wel maar voor mij ook? In die gesprekken praten we over hoe hij het volhoudt, hoe hij het tot nu toe vol heeft kunnen houden, heel concreet. Wanneer steken de gedachten aan zelfdoding de kop op, en hoe reageert hij daar dan op?

Wat Daoud het allermeest bezighoudt, is niet zijn illegale status, maar wat er van zijn ouders geworden is. Misschien zijn ze dood, misschien zijn ze nog ergens, misschien denken ze ook aan hem, misschien missen ze hem? Wie waren ze? Hoe waren ze? Zijn verlangen naar familie, naar ouders is soms bijna schreeuwend aanwezig in het contact, als een verse wond, soms in de onderstroom, als een oud litteken. Achter zijn gedachten aan zelfdoding komt in

[8] Hammarskjold, Dag. *Merkstenen*. Kampen: Kok,1998.

onze gesprekken steeds de twijfel te voorschijn aan de betekenis van het eigen bestaan. Zijn enige hoop is nog, dat zijn ouders opgespoord worden.

Wat hij aan gegevens over zijn afkomst heeft, bewaart hij keurig bij elkaar in een rood mapje. Hij is op zoek naar iemand, naar instanties die hem daarbij kunnen helpen. Dat was ook een van de eerste vragen die hij bij mij neerlegde. In de eerste periode in het detentiecentrum slingert hij heen en weer tussen euforische hoop en bittere teleurstelling. In eerste instantie dacht hij nog, dat de vreemdelingenpolitie hem naar huis zou brengen. Dat zeiden ze, in het eerste contact. Hij nam het op als een belofte. Langzamerhand komt hij er echter achter dat het hen niet interesseert of hij met zijn familie herenigd wordt. Ze lijken hem naar een land te willen brengen waar hij helemaal niet vandaan komt, maar dat misschien bereid is een voorlopig reisdocument voor hem af te geven. Dan zou hij daar op het vliegveld afgezet worden, zonder contacten, zonder geld, en is hij nog verder van huis. Zijn dringende behoefte aan steun op dit punt is voor mij reden om in actie te komen. Ik help hem met contact maken met de opsporingsdienst van het Rode Kruis. Zijn gegevens over zijn afkomst zijn echter dermate gebrekkig dat de kans op succes minimaal is. We bellen zelfs nog met 'Opsporing Verzocht', maar ook daar krijgt hij nul op het rekest. Hoe langer hij in detentie zit, hoe duidelijker het wordt dat hij niet teruggebracht kan worden, maar ook geen verblijfsstatus zal krijgen, en dat zijn illegaliteit een vrijwel onoplosbaar probleem is.

Lange tijd was zijn droom zelf een gezin te stichten. Hij koestert een heftig verlangen naar vaderschap en de geborgenheid van een nieuwe familie. Dan dringt ook tot hem door dat hij geen legale familie kan vormen in Europa. Hij begint nu na te denken over hoe hij kan voorkomen dat hij zijn vriendin zwanger maakt. Hij heeft te vaak gezien dat illegale mannen kinderen krijgen, die ze vervolgens weer verliezen door de problematiek van hun illegale status. Dat wil hij niet op zijn geweten hebben, dat zijn kinderen hun vader niet zullen kennen – net zoals hij zijn ouders kwijt geraakt is. Als hij vertelt over de maatregelen om te voorkomen dat een vrouw zwanger van hem wordt, klinkt hij oneindig triest.

Hij ziet deze zaken heel helder, hoe pijnlijk ze ook zijn, en hij deelt dit gebrek aan perspectief met mij. 'Niemand zit op mij te wachten, ik ben moederziel alleen. Ik had er net zo goed niet kunnen zijn. Waarom ben ik er eigenlijk?', vraagt hij me. Ik val stil.

Hier is het naakte eigen bestaan aan de orde. De vraag wordt op de spits gedreven: 'Mag, kan, wil, durf ik er te zijn? Alléén omwille van mezelf, omdat ik leef?' Het stellen van die vraag is zeer pijnlijk, omdat – in elk geval voor Daoud, maar voor velen met hem – de treurige waarheid onder ogen gezien moet worden dat er inderdaad niemand lijkt te zijn voor wie het

wezenlijk telt dat hij bestaat. We zijn daadwerkelijk op existentieel niveau, voorbij de gemakkelijke antwoorden, en op het scherpst van de snede.
Dan zeg ik: 'Weet je, voor veel mensen, misschien wel voor ons allemaal komt er zo'n moment in het leven. Niet altijd zo, zoals bij jou, omdat je alles lijkt te verliezen. Maar die vraag, waarom ben ik er eigenlijk … Voor ons allemaal komt het moment waarop we op moeten gaan staan, en zeggen: "Wat er ook gebeurt, met of zonder mijn ouders, met of zonder hulp, dit is mijn leven, en hier sta ik ... Mijn leven.' Ik doe het daadwerkelijk voor, ga staan en doe een stap vooruit en zeg nog eens: 'Mijn leven.' 'Dat hoort bij volwassen worden', voeg ik er aan toe. 'Ik heb het ook moeten doen. En voor jou is het ontzettend pijnlijk, maar het hoort er wel bij. Voor ons allemaal.'
Daoud is stil. Hij kijkt me aan, kijkt weer naar de vloer, waar ik net nog stond. Ik stap opnieuw naar voren, op die plaats. 'Mijn leven', zeg ik nog een keer, terwijl ik zijn blik vasthoud. We blijven elkaar aankijken, kijken naar de vloer, en weer naar elkaar. Hij knikt.
Ik probeer Daoud hier te laten zien hoe het voor mij is, als ik oog in oog sta met de leegte. Juist als er geen houvast is, dan kan de stap gemaakt worden: mijn leven. Het contact is persoonlijk en intens, en dat is ook de enige conditie waarbinnen dit mogelijk is.

Niet veel later veranderen onze gesprekken van karakter. Hij heeft zijn eenzaamheid omarmd, en is bereid van daar uit te vertrekken. En na de uitputtende tocht langs mensen en instanties die hem mogelijk zouden kunnen helpen bij het zoeken naar zijn ouders stelt hij vast, dat hij daarin niet op een ander zal kunnen leunen. Niemand kan of wil hem helpen. Deze zoektocht is nog steeds het belangrijkst in zijn leven, en hij is vastbesloten ermee door te gaan. Hij zegt: 'Ik ben altijd alleen geweest, ik heb nooit iemand gehad waar ik bij hoorde. Dit moet ik ook alleen doen. Het is het enige dat telt.' Hij begint een plan te maken om zelfstandig en zonder papieren terug te reizen naar zijn land van herkomst, om daar de zoektocht voort te zetten. In een van onze laatste gesprekken zegt hij: 'Gek, ineens wordt alles nu eenvoudig. Het leven wordt eenvoudig en licht …' Hij lacht een verstild lachje, zijn ogen zijn naar binnen gericht. Niet lang daarna vertrekt hij uit het detentiecentrum. Als ik hoor dat hij vertrokken is fluister ik hem in stilte toe: 'Jouw leven, Daoud. Ga maar'.

Waar het verhaal over mijn contact met Marek stopt bij de bestaansbevestiging, gaat mijn contact met Daoud verder. Op enig moment is het naakte bestaan aan de orde, maar daarover vertelt Daoud vertelt zelf niet. We starten met elkaar als hij dat bestaan al aanneemt en onderzoekt hoe hij daarmee kan leven in een wereld die voor hem hard en onvriendelijk is.

Daoud is niet zomaar welkom. Hij is op zoek naar de geborgenheid die anderen wel lijken te hebben, maar die hij zijn hele leven lang gemist heeft. In de loop van het verhaal zien we hoe hij tevergeefs alle mogelijke uitwegen onderzoekt, maar zich uiteindelijk zijn eigen leven toe-eigent, met alle consequenties die dat toe-eigenen inhoudt.

'*Op een dag zei ik ja, tegen iemand of iets*', citeer ik Dag Hammarskjold aan het begin van deze paragraaf. Waartegen zegt Daoud ja? Hij zegt ja tegen zijn leven, zijn geschiedenis, zijn situatie. En op een wat dieperliggend niveau zegt hij ja tegen zijn eenzaamheid. Hij aanvaardt die eenzaamheid, neemt hem op, eigent hem zich toe. Daarmee ervaart hij ineens richting en doel in zijn leven. Hoewel de grote klus nu pas echt begint, is hij opgelucht. Hij kan verder.

Daouds keuze noem ik in navolging van Otto Duijntjer 'levensbeaming'. Duijntjer plaatst het begrip levensbeaming in het kader van een opvatting over de werkelijkheid als openbaringsproces. In zijn denken is levensbeaming daaraan gekoppeld, en gaat het in het leven om het bereiken van een maximale ontvankelijkheid voor wat zich telkens weer openbaart. Zo kunnen we glimpen opvangen van de reikwijdte van de ons omringende Werkelijkheid[9]. Het gaat hier niet meer om het eigen bestaan op zich, maar om het eigen leven in relatie tot de omringende werkelijkheid. Dat vraagt een bereidheid om daadwerkelijk onder ogen te zien wat zich voordoet, niet blind te zijn voor onwelkome aspecten van de werkelijkheid, niet verslaafd aan wat je wel prettig voorkomt, maar ontvankelijk. De gedachte aan de dood is daarmee verbonden, zoals ook May al liet zien.

Bij Dauoud zien we dat een dergelijke ontvankelijkheid zelfs in de meest beperkte en harde omstandigheden kan doorbreken. De rol van de geestelijk verzorger in dit geheel is, de ander steeds opnieuw uitnodigen om datgene onder ogen te zien wat het leven aan hem presenteert. De geestelijk verzorger kan laten zien dat die mogelijkheid van het ja-zeggen tegen het leven, het je toe-eigenen van het leven, bestaat.

Tenslotte

Alles wat je kent van jezelf, dat ben je niet

Wibe Veenbaas

Ik besluit dit artikel met een uitspraak van Wibe Veenbaas, een van mijn leermeesters. Wibe brengt met deze uitspraak onderscheid aan tussen jezelf als object (datgene dat gekend wordt) en als subject (degene die kent). Maar daarna blijft er nog iets over: degene die is. Het zijn zelf, het bestaan waarin ons leven geworteld is, onttrekt zich als het ware aanhoudend aan ons

[9] Duijntjer, Otto *Onuitputtelijk is de waarheid.* Budel: Damon, 2002.

kennen. We kunnen het wel waarnemen, maar niet (be)grijpen. Het is daar, wij zijn het, en tegelijkertijd wijkt het terug als we het willen pakken. Er is altijd meer. Ons bestaan krijgt daarmee voor ons een oneindige diepte. Alsof het een eigen leven leidt in ons, via ons. Wellicht is dat wel wat we als 'heilig' kunnen ervaren, in onszelf en in elkaar. In contact met mijn cliënten, rakend aan dat existentiële niveau, dat niet te grijpen oneindige bestaan, de onvoorwaardelijkheid die dat vraagt en toont, schiet me te binnen hoe Jaap van Praag zijn eerste cursusboek over het humanistisch geestelijk werk in 1953 besluit met een oeroude tekst: 'doe Uw schoenen van Uw voeten, want gij staat op heilige grond.'

Literatuur

Duijntjer, O. [2002]: *Onuitputtelijk is de waarheid.* Budel: Damon.

Hammarskjold, D. [1998]: *Merkstenen.* Kampen: Kok.

Kohnstamm, D. [2002]: *Ik ben ik. De ontdekking van het zelf.* Amsterdam: De Bezige Bij.

May, R. [1983/1994] *The discovery of Being. Writings in Existential Psychology.* New York: Norton & Co.

Praag, J.P. van (red.) [1953] *Geestelijke verzorging op humanistische grondslag.* Utrecht: Humanistisch Verbond.